

*Niemiecki obóz zagłady Kulmhof.
Materiały dydaktyczne dla nauczycieli,
t. 1, Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie,
Wydawnictwo UNI-DRUK, Żabikowo 2015,
ISBN: 9788393735266 + 2 płyty CD i DVD, ss. 44*

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2016.035>

W czasie II wojny światowej na terenie Polski, zgodnie z planami hitlerowców, ludność żydowska miała zostać zgładzona, dlatego do 1940 roku skupiono wszystkich żydów w gettach i obozach. Na terenie Wielkopolski w powiecie kolskim, na terenie ówczesnego tzw. Kraju Warty, powstał obóz zagłady Kulmhof. Od 1941 roku zamykano stopniowo getta i przenoszono żydów do obozów koncentracyjnych i ośrodków zagłady na terenie Polski. Pierwszy zbiorowy mord żydów odbył się 8 XII 1941 roku w Chełmnie nad Nerem¹. Według ustaleń Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce w obozie Kulmhof zginęło około 360 tys. osób². Obóz ten był jednym z ośrodków masowej zagłady ludności żydowskiej na terenie ówczesnego Kraju Warty oraz ludności żydowskiej z getta łódzkiego.

Problematyka Holokaustu w edukacji historycznej powinna stanowić jeden z ważniejszych aspektów przekazywania wiedzy o historii drugiej wojny światowej. Piotr Trojański i Robert Szuchta uważają, że ucząc o Holokauście:

¹ M. Olszewski, *Przedmowa*, [w:] E. Serwański, *Obóz zagłady w Chełmnie nad Nerem 1941–1945*, Poznań 1964, s. 8.

² E. Serwański, op. cit., s. 13.

„kształcimy człowieka tolerancyjnego, otwartego na każdą odmienność, szanującego cudze przekonania, wrażliwego na nieszczęścia innych, mającego budować przyszłość w oparciu o poszanowanie życia i godności istoty ludzkiej, powinniśmy dać mu wiedzę o czasach, w których ludzi pozbawiono w nieludzki sposób tej godności życia”³.

Nauczyciel odgrywa szczególnie ważną rolę w edukacji ucznia w tym zakresie, a najlepszym sposobem na przybliżenie treści związanych z Zagładą jest odwołanie się do historii poszczególnych obozów zagłady (zwłaszcza w ujęciu historii regionalnej), wspomnień więźniów tych obozów czy też materiałów źródłowych bezpośrednio ich dotyczących. Wydawanie materiałów czy pakietów edukacyjnych na ten temat jest dla nauczycieli ważną pomocą dydaktyczną, z której mogą czerpać inspiracje i pomysły do przeprowadzenia lekcji.

Jednym z przykładów takiego pakietu edukacyjnego stanowi opublikowany przez Muzeum Martyrologiczne w Żabikowie i jego Oddział w Chełmnie nad Nerem omawiany materiał dydaktyczny dla nauczycieli. Pakiet ten jest pierwszym tomem z planowanej dziesięciotomowej serii na temat niemieckiego obozu zagłady Kulmhof. Cały projekt został przygotowany pod redakcją kustosz Działu Pedagogicznego Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie Renaty Wełniak. Publikacja jest pierwszym tego rodzaju pakietem edukacyjnym kierowanym do nauczycieli, mającym na celu wsparcie w realizacji tematów dotyczących szeroko rozumianego Holokaustu i dziejów obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem. Materiały zebrane w zeszycie formatu A4 i nagrane na dwóch płytach CD pozwalają nauczycielom na zaprojektowanie lekcji dla uczniów szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Publikacja – jak dowiadujemy się z pierwszych stron – została przygotowana we współpracy z Zakładem Dydaktyki Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Autorzy omawianego pakietu stworzyli go nie tylko z myślą o nauczycielach historii; wśród odbiorców znajdują się również nauczyciele języka polskiego, wiedzy o społeczeństwie i etyki, a także studenci specjalności nauczycielskich, którzy w przyszłości zostaną pedagogami szkolnymi. Materiały są podzielone

³ R. Szuchta, P. Trojański, *Jak uczyć o Holocauście*, Warszawa 2012, s. 11.

na dwie części: opisową i multimedialną. Część opisowa z kolei podzielona została na cztery partie: omówienie zawartości pakietu, wstęp, zarys historyczny i komentarz metodyczny.

Pierwsza część pakietu poświęcona została historii obozu Kulmhof; przygotował ją Piotr Wąsowicz⁴. Autor wyodrębnił siedem krótkich rozdziałów, takich, jak: droga do Holocaustu, podział administracyjny ziem polskich w czasie II wojny światowej, sytuacja ludności polskiej i żydowskiej w Kraju Warty, okoliczności powstania obozu zagłady Kulmhof, pierwszy i drugi okres funkcjonowania obozu śmierci, powojenne losy miejsca po byłym obozie zagłady. Wąsowicz zaczyna od wyjaśnienia wrogiego nastawienia Niemiec do ludności żydowskiej, wynikającego z antysemickich poglądów kanclerza Niemiec Adolfa Hitlera oraz przypomina zarys hitlerowskiej polityki dyskryminacji. Następnie autor opisuje podział administracyjny terenów wcielonych do Rzeszy, podając obszar i liczbę ludności polskiej i żydowskiej zamieszkującej Kraj Warty. W kolejnym rozdziale poświęca swoją uwagę kwestii planowania przez Niemców eksterminacji ludności polskiej i żydowskiej oraz tworzenia gett i obozów pracy przymusowej. W dalszych rozdziałach przedstawia historię samego obozu Kulmhof, opisując okoliczności jego powstania. Autor prezentuje dwa okresy działalności obozu zagłady Kulmhof, opisując najpierw drogę przewozu ludności żydowskiej z getta do samochodu będącego komorą gazową, a następnie transport ich ciał do mogiły zbiorowej. Drugi okres obejmuje historię obozu po 1944 roku, kiedy to – po przerwie – obóz na nowo rozpoczął działalność. Autor przytacza wspomnienia więźniów, którym udało się uciec z miejsca zagłady. W ostatnim rozdziale omawia historię obozu po 1945 roku aż do utworzenia Muzeum byłego Obozu Zagłady w Chełmnie nad Nerem. W podsumowaniu autor zaznacza, że pamięć o miejscu zagłady w Chełmnie nad Nerem należy pielęgnować. Podkreśla również, że przygotowana publikacja może przyczynić się do pogłębiania wiedzy o tym miejscu i przywracania jej do świadomości uczniów.

Druga część pakietu zawiera komentarz metodyczny opracowany przez Danutę Konieczkę-Śliwińską pracownika Zakładu Dydaktyki

⁴ Dr Piotr Wąsowicz – kierownik Muzeum byłego Obozu Zagłady w Chełmnie nad Nerem.

Historii w Instytucie Historii na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza. W części zatytułowanej *Projektowanie i realizacja zajęć szkolnych z wykorzystaniem materiału źródłowego na temat niemieckiego obozu zagłady Kulmhof* przewidziano podział na cztery rozdziały: możliwość włączenia historii niemieckiego obozu zagłady Kulmhof do programu nauczania, projektowanie zajęć szkolnych na ten temat, preferowane metody dydaktyczne oraz wskazówki, jak pracować z materiałem źródłowym. W rozdziale pierwszym autorka proponuje wykorzystanie tematu o obozie zagłady Kulmhof na lekcjach w ramach omawiania problematyki II wojny światowej, sytuacji ludności żydowskiej pod okupacją niemiecką, a także edukacji regionalnej. Odwołuje się przede wszystkim do podstawy programowej, wskazując na jakim poziomie szkolnym i w jakim konkretnym module możemy ją zastosować. Badaczka podkreśliła także możliwość użycia omawianego tematu nie tylko na lekcjach historii, ale także wiedzy o społeczeństwie, języka polskiego, etyki, a w szczególności w ramach wspomnianej już edukacji regionalnej. Zarazem autorka zauważa, że podczas lekcji wychowawczej tematykę Holokaustu można poruszyć ze względu na rolę szkoły, która ma za zadanie kształtować postawy uczniów. W kolejnym rozdziale omówiono kwestię projektowania zajęć szkolnych na temat obozu zagłady Kulmhof, podkreślając, że dla szkół z powiatu kolskiego czy północno-wschodniej części Wielkopolski nauczyciele mogą zrealizować zajęcia w ramach edukacji regionalnej, bowiem uczniowie razem z nauczycielem mogą to miejsce bezpośrednio odwiedzić w ramach wycieczki czy projektu szkolnego i skorzystać w terenie ze znajdujących się tam materiałów. Dla innych szkół zaproponowano przeprowadzenie zajęć – jak wspomniano – w ramach różnych przedmiotów. Autorka podaje przykłady metod dydaktycznych odpowiednich przy realizacji tematu Holokaustu, jak np. praca w grupach, dyskusja, która jest przydatna szczególnie w refleksji i wymianie poglądów uczniów, opowiadanie, pogadanka, technika mapy mentalnej, dramy, a także projekt edukacyjny. W ostatnim rozdziale o pracy z materiałem źródłowym opisano procedury interpretacji tekstów źródłowych przez uczniów, proponując powiązanie tego procesu z wykorzystaniem mapy historycznej czy technikami dramowymi. Przedstawiono również dokładny sposób pracy z materiałami o charakterze audiowizualnym (np. relacje świadków),

opisując, w jaki sposób nauczyciel powinien pracować z uczniami, wykorzystując tego typu środki dydaktyczne.

Do pakietu dołączono część multimedialną w postaci dwóch płyt. Na pierwszej płycie znajduje się dziesięć scenariuszy lekcji dla nauczycieli. Cztery scenariusze przeznaczone są dla szkół gimnazjalnych, a sześć dla szkół ponadgimnazjalnych. Każdy scenariusz przygotowany jest według takiego samego schematu: podano tam informacje o: etapie edukacyjnym, czasie trwania zajęć, odniesienia do podstawy programowej, celach edukacyjnych, metodach dydaktycznych, środkach dydaktycznych, przebiegu zajęć (wprowadzenie, rozwinięcie, podsumowanie), zamieszczono uwagi do realizacji oraz załączniki. Dodatkowo na płycie znajdziemy 39 tekstów źródłowych, 9 fotografii, 4 mapy, zdjęcia różnych artefaktów (m.in. broszki, butelki, papierośnice, zabawki) oraz noty o autorach scenariuszy. Na płycie DVD nagrano pięć fragmentów wywiadów, m.in. z Leonem Weintraubem, Stanisławem Kaszyńskim, Romualdem Rojnym, Adamem Grabowskim i Stanisławem Kazimierzakiem. We wstępie publikacji zawarto informację, że są to nagrania ze Świadcami Czasu zrealizowane w ramach projektu „Pokolenia naznaczone wojną – Archiwum Historii Mówionej”.

Omawiany pakiet edukacyjny opracowany został specjalnie jako materiał dydaktyczny dla nauczycieli, którzy chcą przeprowadzać lekcję na temat Holocaustu z uwzględnieniem historii obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem, znajdującego się w czasie II wojny światowej na terenie Kraju Warty. Należy podkreślić, że przygotowano ją z niezwykłą starannością i z zaangażowaniem pracowników zarówno Muzeum byłego Obozu Zagłady w Chełmnie nad Nerem, Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie, jak i nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych. Nadzór merytoryczny nad całością projektu sprawowała Danuta Konieczka-Śliwińska, która specjalizuje się w dziedzinie historii regionalnej i edukacji historycznej.

Dostępne na płycie CD scenariusze lekcji nauczyciele mogą w pełni wykorzystać w gotowej już formie lub potraktować je jako wskazówki do przygotowania własnej lekcji na temat Holocaustu czy obozów zagłady, obrazując je przykładem historii obozu Kulmhof. Duża liczba materiałów źródłowych udostępnionych na płycie pozwoli nauczycielom na odpowiedni według ich scenariusza lekcji dobór tekstów. Na pewno takim

pakiem edukacyjnym będą zainteresowani nauczyciele z okolic Chełmna nad Nerem, Koła i północno-wschodniej Wielkopolski. Wydaje się też, że sięgną po nie nauczyciele z okolic Łodzi, ponieważ do obozu w Kulmhof była przywożona również ludność żydowska z getta łódzkiego. Należy podkreślić, że publikacja *Niemiecki obóz zagłady Kulmhof. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli* jest godna polecenia nauczycielom wszystkich etapów edukacyjnych. Została wyróżniona i dostrzeżona przez Fundację Muzeów Wielkopolskich i otrzymała pierwszą nagrodę w konkursie na muzealne wydarzenie roku w Wielkopolsce „IZABELLA 2015” w kategorii działalność edukacyjna, promocyjna i marketing.

Izabella Kopczyńska (Poznań)

***Wzajemny obraz sąsiada w polskich
i czeskich podręcznikach szkolnych /
/ Vzájemný obraz souseda v polských a českých
školních učebnicích, red. Blažena Gracová,
Denisa Labischová, Józef Szymeczek, Ostravská
univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta, 2014,
ISBN: 978-80-7464-502-0, ss. 226***

<http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2016.036>

Wydana w 2014 roku publikacja jest pokłosiem międzynarodowej polsko-czeskiej konferencji *Wzajemny obraz sąsiada w polskich i czeskich podręcznikach szkolnych*, która odbyła się w dniach 24–25 V 2013 roku w Ostrawie w Czechach. Jej organizatorami były: Wydział Filozoficzny